

به نام خدا

گامهای موفقیت در پرتو قرآن

گام هفتم: توکل

سید محمد صادق موحد

دانشکده فیزیک - دانشگاه شهید بهشتی

پژوهشکده نجوم - پژوهشگاه دانشهای بنیادی (IPM)

www.smovahed.ir

منابع

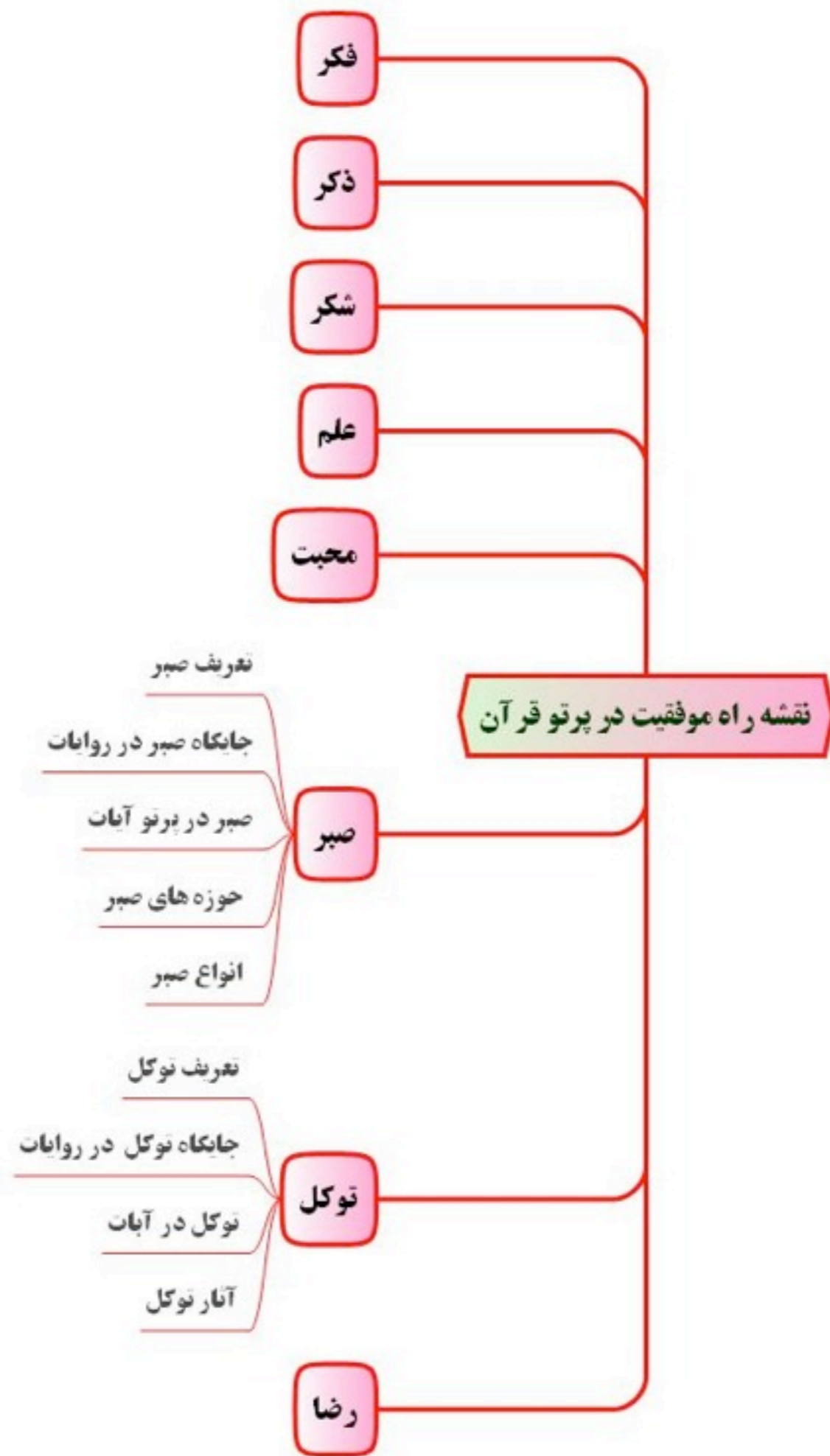
کتاب گامهای موفقیت در پرتو قرآن
اثر: دکتر محمدعلی انصاری

فهرست

- (۱) نقشه راه موفقیت در پرتو قرآن
- (۲) خلاصه مبحث قبل
- (۳) تعریف توکل
- (۴) توکل در روایات
- (۵) توکل در پرتو آیات قرآن
- (۶) آثار توکل

(۵) آثار توکل

نقشه راه

تعریف صبر

خلاصه جلسه قبل

- ابن منظور مصری گوید: اصل الصبر الحبس؛ یعنی صبر در لغت به معنای حبس است

حوزه های صبر

الف: صبر بر موانع خارجی

ب: صبر بر موانع داخلی (صبر بر طاعت و صبر بر معصیت)

جایگاه صبر در پرتو آیات

انواع صبر

مفاهیم آمیخته با صبر

مقدمه

هفتمین گام در مسیر سعادت و معرفت توکل است
پس از به بار نشستن درخت علم و درخت محبت و تولید
میوه صبر خورندگان این میوه باید یک گام دیگر بردارند و
به گوهر توکل برسند:
سوره آل عمران

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿159﴾

تعریف توکل

- لغویون چنین می گویند که :

وكلت امری الی الفلان

الجات الیه واعتمدت فیہ الیه

در حقیقت توکل اظهار ناتوانی کردن در یک مساله و آنگاه بر دیگری توکل کردن است

راغب اصفهانی در مفردات می گوید: توکل یعنی تکیه بر غیر کردن و او را نائب خویش قرار دادن است

از جهت اصطلاحی: توکل یعنی دل بستگی و اعتماد کامل به پروردگار است

چون تو رو از غیر حق برتافتی نقد اسرار توکل یافتی

این بنا را هر که می خواهد ثبات مرده باید بود او را در حیات

یکی از بهترین تعاریف از علامه مجلسی در بحار الانوار به نقل از خواجه نصیرالدین طوسی در اوصاف الاشراف آمده است:

جایگاه توکل در روایات

- بحارالانوار ج ۶۶ ص ۳۷۳

سوال پیامبر از جبرئیل: توکل چیست؟

در جایی دیگر پیامبر فرمودند:

اگر کسی می خواهد بهترین بنده خدا باشد پس باید متوکل باشد و چاره ای دیگر در این راه نیست

امام رضا (ع): این که از هیچ کس جز خدا واهمه ای نداشته باشی

مبانی توکل

(۱) نقطه آغازین توکل توحید و وحدانیت خداست

- زیرا توکل به معنای پذیرش حاکمیت تمام و کمال خداوند است.

سوره سجده

يُدَبِّرُ الْأُمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿5﴾

کار [جهان] را از آسمان [گرفته] تا زمین اداره می کند آنگاه [نتیجه و گزارش آن] در روزی که مقدارش آن چنان که شما [آدمیان] برمی شمارید هزار سال است به سوی او بالا می رود (5)

سوره حدید

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿4﴾

بنابراین متوکل این حاکمیت را پذیرفته است

مبانی توکل

(۲) توکل در مقابل افراط و تفریط
یعنی مبتنی بر توکل فرد می پذیرد که

لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم (تمام نیرو و توان از آن خداست)

از سویی دیگر می پذیرد که

تا زمانی که فرد وارد عمل نشود این نیرو و توان به میدان نمی آید

مبانی توکل

۳) توکل بهترین راه برای تمییز دادن قالب و محتوا است
یعنی مبتنی بر توکل فرد می پذیرد که
در خلقت خداوند راه میانبری وجود ندارد و آدمیان باید از مسیر اسباب
و علل به سوی خواسته های خود برسند
از تبطل تا مقامات فنا پله پله تا ملاقات خدا
سوره نجم

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ﴿39﴾

و اینکه برای انسان جز حاصل تلاش او نیست (39)

به بیانی دیگر توکل معادل تحرک است

سه رویکرد توکل در عرفان

- (۱) رویکرد عام همان توکل است
- (۲) رویکرد خاص همان تفویض است
- (۳) رویکرد خاص الخاص همان تسلیم است

جایگاه توکل در پرتو آیات

(۱) توکل ناب ترین ثمره توحید سوره توبه

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿129﴾

پس اگر روی برتافتند بگو خدا مرا بس است هیچ معبودی جز او نیست بر او توکل کردم و او پروردگار عرش بزرگ است (129) این آیه از نابترین نگاههای موحدانه است

(۲) توکل روح ایمان سوره ال عمران

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿122﴾

و مؤمنان باید تنها بر خدا توکل کنند (122)

(۳) توکل شکر ره یافتن سوره ابراهیم بهترین شکر برای هدایت همان توکل است

وَمَا لَنَا إِلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿12﴾

و چرا بر خدا توکل نکنیم و حال آنکه ما را به راههایمان رهبری کرده است و البته ما بر آزاری

که به ما رساندید شکیبایی خواهیم کرد و توکلکنندگان باید تنها بر خدا توکل کنند (12)

۴) توکل عامل اتصال به قدرت لایزال سوره فرقان

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿58﴾
بر آن زنده که نمی میرد توکل کن و به ستایش او تسبیح گوی و همین بس که او
به گناهان بندگانش آگاه است (58)

۵) توکل شرط بلوغ و کفایت سوره طلاق

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿2﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى
اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿3﴾
و هر کس از خدا پروا کند [خدا] برای او راه بیرون شدنی قرار می دهد (2)
و از جایی که حسابش را نمی کند به او روزی می رساند و هر کس بر خدا
اعتماد کند او برای وی بس است خدا فرمانش را به انجام رساننده است به
راستی خدا برای هر چیزی اندازه‌های مقرر کرده است (3)

سوره احزاب

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿3﴾

و بر خدا اعتماد کن همین بس که خدا نگهبان [تو] است (3)

﴿٦﴾ توکل دستگیره پایدار سوره لقمان
وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ
الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

و هر کس خود را در حالی که نیکوکار باشد تسلیم خدا کند قطعا در ریسمان
استوارتری چنگ درزده و فرجام کارها به سوی خداست (22)

توکل و تفویض و تسلیم

توکل : یعنی خدایا من سهم خود را با تلاش پرداخت کرده ام دیگر نتیجه با توست

تفویض: یک پله بالاتر از توکل است یعنی اینکه در اینجا می گوئیم که سهم ما هم از توست هر چه صلاح می دانی همان سهم من باشد

تسلیم: یعنی در این مرحله دیگر من و مایی باقی نمی ماند یعنی همه چیز رنگ خدایی دارد

آثار توکل

(۱) شجاعت و آزادی

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿173﴾

همان کسانی که [برخی از] مردم به ایشان گفتند مردمان برای [جنگ با] شما گرد آمده اند پس از آن بترسید و [لی این سخن] بر ایمانشان افزود و گفتند خدا ما را بس است و نیکو حمایتگری است (173)

(۲) جهت بخشیدن به تلاشها **سوره هود**

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنْتُ عَلَىٰ بَيْنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنهَآكُمْ عَنْهُ إِن أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿88﴾

گفت ای قوم من بیندیشید اگر از جانب پروردگارم دلیل روشنی داشته باشم و او از سوی خود روزی نیکویی به من داده باشد [آیا باز هم از پرستش او دست بردارم] من نمی خواهم در آنچه شما را از آن باز می دارم با شما مخالفت کنم [و خود مرتکب آن شوم] من قصدی جز اصلاح [جامعه] تا آنجا که بتوانم ندارم و توفیق من جز به [یاری] خدا نیست بر او توکل کرده ام و به سوی او بازمی گردم (88)

اثار توکل

۳) خروج از اسباب زدگی سوره یوسف

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنَّ الْحَكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿67﴾

و گفت ای پسران من [همه] از يك دروازه [به شهر] در نیاید بلکه از دروازه‌های مختلف وارد شوید و من [با این سفارش] چیزی از [قضای] خدا را از شما دور نمیتوانم داشت فرمان جز برای خدا نیست بر او توکل کردم و توکل کنندگان باید بر او توکل کنند (67)

۴) تقدم وظیفه بر نتیجه سوره غافر

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفَؤُضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿44﴾

پس به زودی آنچه را به شما مگویم به یاد خواهید آورد و کارم را به خدا می سپارم خداست که به [حال] بندگان [خود] بیناست (44)

۵) فعلیت بخشیدن به اراده سوره ال عمران

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لنت لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿159﴾

اصل مدیریت

- فاعف عنهم نیروسازی به جای نیرو سوزی
- واستغفرلهم باید کاستی ها را جبران کرد
- وشاورهم فی الامر احساس مشارکت و مسولیت
- فاذا عزمتم فتوکل علی الله ان الله یحب المتوکلین عامل تسهیل کننده توکل است

۶) سلامت و مصونیت بخشیدن سوره زمر

وَأَنْبِئُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿54﴾

و پیش از آنکه شما را عذاب در رسد و دیگر یاری نشوید به سوی پروردگارتان
بازگردید و تسلیم او شوید (54)

جمع بندی

از جهت اصطلاحی: توکل یعنی دل‌بستگی و اعتماد کامل به پروردگار است
امام رضا (ع): این که از هیچ کس جز خدا واهمه ای
نداشته باشی

مبانی توکل

جایگاه توکل در پرتو آیات

آثار توکل

التماس دعا